

УДК 373.5.016:821.161

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-17>**«ПРЕКРАСНИЙ Ю. Я.»: ЯК ПОДАВАТИ / ПОЛЮБИТИ ТВОРЧІСТЬ
ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО В НУШ****"BEAUTIFUL YU. YA": HOW TO PRESENT / LIKE YURIY
YANOVSKY'S WORKS AT NUS**

Гуцуляк С. І.,

orcid.org/0009-0000-6929-2572

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри української літератури

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті запропоновано загальну стратегію опрацювання творчості Ю. Яновського в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) з огляду на виклики Нової української школи (НУШ). Головну увагу зосереджено на розгляді дебютного роману письменника і водночас його архітвора «Майстер корабля» (1928), обов'язкового для вивчення в одинадцятому класі з 2019 року. Апробується поліаспектний, у формі неперервного асоціативного ланцюга аналіз, із урахуванням культурно-історичного контексту епохи й сучасних подій, із залученням інтерактивних та інформаційних технологій. З'ясовано, що модерністський роман «Майстер корабля» чудово корелює (вже на етапі осмислення проблеми культури української нації, яку (культуру) оповідач порівнює зі своєю нареченою, займаючи щодо неї лицарську позицію) з пріоритетами нової освітньої концепції, серед яких – ціннісне виховання особистості та її культурна грамотність.

На думку автора, творчість Ю. Яновського можна подавати щоразу по-іншому, залежно від акцентів доби – історичних, культурних тощо. Тож, розглядаючи ідейний зміст «Майстра корабля», варто зостановитися на реактуалізованій нині, в зв'язку з російсько-українською війною, ідеї повернення на Батьківщину, яка також спонукає до розмови про еміграцію 1920-х, явище «празької школи», кінофільм «Звенигора». Відтак, через паралелі з постатями, що залучаються до полілогу (О. Довженко, Є. Маланиук), моделюється хронологічна пряма з біографіями письменника й епохи. Альтернативний варіант ознайомлення з життєписом Ю. Яновського – через образ То-Ма-Ки та образи інших персонажів, більшість із яких мають прототипів. Документальна основа роману – лише частина широкого кінодискурсу, який запропоновано окреслити з допомогою ментальної карти.

«Майстер корабля» – це новаторський роман, що не надається для «шухлядних» тверджень і «зазубрювань», а також демонструє зверненість письменника в майбутнє, прагнення до діалогу з новим читачем, якого водночас витворює.

Ключові слова: Юрій Яновський, «Майстер корабля», НУШ.

The paper provides a general strategy for teaching Yu. Yanovsky's works at school, due to the challenges of the NUS. The main attention is focused on the analysis of «The Master of the Ship» (1928), writer's debut novel and his greatest book as well, prescribed for study in the eleventh grade since 2019. A multi-aspect analysis in the form of a continuous chain of associations is tested in the article, with taking into account the cultural and historical context of the era and the modern events and by using interactive and information technologies. It was found that the modernist novel «The Master of the Ship» perfectly correlates (even at the stage of considering the problem of the culture of Ukrainian nation, which (culture) is compared to the bride by the narrator, who takes a chivalrous position towards her) with a new educational concept, which proclaims the value-based education and the cultural literacy of personality as its priorities.

According to the author of the paper, Yu. Yanovsky's works can be presented each time in different ways, depending on the accents of the era – historical, cultural, etc. Therefore, having analyzed the ideological content of «The Master of the Ship», it is worth considering the idea of returning to the motherland, which is re-actualized nowadays, in connection with the russian-Ukrainian war, and which also urges us for a conversation about emigration of the 1920s, the phenomenon of the Prague school of Ukrainian poets, the film «Zvenygora». Then, the parallels with the figures involved in the polylogue (O. Dovzhenko, Ye. Malaniuk) allow us to model the chronological line with the biography of the writer and his era. The alternative way to learn about Yu. Yanovsky is through the image of To-Ma-Ki and the images of other characters, most of which have prototypes. The

documentary basis of the novel is only a part of the broad film discourse, which is proposed to be outlined in the form of a mental map.

«Unequivocal» statements and forced memorization are not effective in the case of the innovative novel «The Master of the Ship», which also demonstrates the writer's focus on the future, his intention to communicate with a new reader, whom he creates himself.

Key words: Yuriy Yanovsky, «The Master of the Ship», NUS.

Постановка проблеми. У чинній програмі з української літератури (рівень стандарту) для 10–11 класів передбачено три години на вивчення творчості Ю. Яновського, насамперед його архітвору «Майстер корабля». Оскільки до 2019-го року цей роман у школі не розглядали, нині не доводиться «кламати» старі схеми аналізу, підлаштовуючись під сучасні вимоги. З іншого боку, перед учителем постає непросте завдання – практично одразу подавати твір у контексті викликів НУШ, а значить – мінаючи етап багаторічної роботи над текстом із апробацією традиційних методів і технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попит, авжеж, формує пропозицію, тож про роман «Майстер корабля» заговорили з новою силою і в свіжому форматі – мовою подкастів, аудіокниг, відеороликів із переказом змісту й обговоренням, буктрейлерів, дописів у соцмережах тощо, в більшості з яких простежується зорієнтованість на широке коло учасників освітнього процесу. Поміж вужче спрямованими матеріалами, а саме – такими, що мають методичну цінність для вчителя, переважає «готовий» продукт, зокрема конспекти уроків. Натомість «кухню», тобто логіку процесу їх створення, допомагають з'ясувати нечисленні публікації (як-от «Нові твори в ЗНО-2020: як це читати без брому, словника та з задоволенням» Тетяни Петренко чи «Урок про витoki «українського Голлівуду»: досліджуємо роман «Майстер корабля» Юрія Яновського» Катерини Молодик тощо).

Актуальність і мета дослідження. Отже, з огляду на об'єктивні причини, тема вивчення роману Ю. Яновського «Майстер корабля» у школі з'явилася в публіцистичному й науковому дискурсах порівняно нещодавно, є малодослідженою і потребує ґрунтовного всебічного аналізу. Це зумовлює **актуальність** нашої розвідки, **метою** якої є вироблення загальної стратегії відбору навчального матеріалу для викладання зазначеної теми і з'ясування потенціалу його представлення в освітньому процесі НУШ.

Виклад основного матеріалу. Якщо згадувати ключові тези дискусії про реформування освіти, то, вочевидь, варто погодитися з літературознавцем В. Микитюком, який, до слова, сприйняв «корекцію вивчення творчості [...] Ю. Яновського» і який, своєю чергою, погодився з письменником С. Жаданом, що загалом справа не в літературі, а в тому, як її подавати [1]. Ця думка могла б підсилити дещо непереконливий «захист» роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» в Пояснювальній записці до згаданої програми. Але у випадку з «Майстром корабля», справа і в літературі також, бо йдеться про твір, що дивовижно корелює з пріоритетами нової освітньої концепції, серед яких – ціннісне виховання особистості та її культурна грамотність. Щойно тепер одне з найвідоміших патетичних «одкровенень» роману (показово, що в цьому місці автор не дбає про зрівноваженість патетики іронією [2, с. 310]) – про «культуру нації», про те, як оповідач «їй присвятив сталеву шпагу і за неї підставляв під мечі важкий щит», «всім [...] з гордістю дивився в вічі, боронячи [її. – С. Г.] життя й честь» [3, т. 2, с. 29] – вийшло зі сфери абстрактного. Чи відчувають це учні? Запитайте в них і запросіть на онлайн-платформу Google Arts & Culture, щоб віртуально прогулятися найкращими картинними галереями світу (варто знайти роботи Ван Гога – «я вибираю художника Ван-Гога» [3, т. 2, с. 141] – й поміркувати про вплив творчої манери митця на Ю. Яновського, про т.зв. «ефект калейдоскопу» [4, с. 11]), або згенерувати листівку з допомогою ШІ (хай О. Довженко напише Ю. Яновському, Ю. Яновський – дружині, Тайах – То-Ма-Кі), або зіграти на обраному музичному інструменті (хтось точно зголоситься створити саундтрек до фільму про море) тощо. Минулоріч на платформі

запустили проєкт, присвячений збереженню українського мистецтва й культури, «Ukraine is here» («Україна поруч»), тож можна спробувати дослідити, як тут представлені міста і місця, близькі Ю. Яновському.

Творчість Ю. Яновського надається до того, щоби прочитувати її щоразу по-іншому, залежно від контексту – історичного, культурного тощо. Приміром, сьогодні особливої актуальності, навіть щемності, набуває стаття Л. Гижі «Ідея повернення на Батьківщину в неоромантичних творах Ю. Яновського та Д. Конрада» (2008), в якій «значну увагу приділено думці про те, що український письменник через ідеологічні обмеження свого часу змушений був приховувати справжній смисл свого нарративу, який полягав в утвердженні національної ідеї шляхом наближення до Боголюдини» [5, с. 167] та принагідно зацитовано поезію П. Тичини «Війна»: «Не сумуйте, смерті той не знає, / Хто за Україну помирає!» [5, с. 170]. Назва розвідки передає ще два суголосні нашому часові месиджі, причому від обох авторів – письменника й науковиці. Другий, менш явний, – про імплементаваність українського культурного простору в світовий (до слова, в порівняльному аспекті творчість Ю. Яновського розглядали М. Бажан, Р. Мовчан, М. Ласло-Куцюк, В. Панченко та інші, Л. Гижя написала дисертацію про Ю. Яновського й Д. Конрада).

Щодо першого, то, звісно, ті, хто вводив «Майстра корабля» у шкільну програму, зробили крок на випередження, хоч і не могли знати, що «ідея повернення на Батьківщину», яка в 90-х – на початку 2000-х болісно відгукувалася українцям у зв'язку з темою заробітчанства, незабаром знову стане надважливою, дражливою, дискусійною (одна з персонажок Ю. Яновського говорить (чи нею говорить біль від втрати коханого): «Повертатися на батьківщину боляче, бо він загубив мене. Чи не можна зовсім відмінити всі батьківщини? Щоб випекти залізом той біль і поробити веселими людей по світі? Я думаю, що не треба пускати назад тих, що зрадили раз своїм братам» [3, т. 2, с. 102]).

Варто порозмірковувати не лише над актуальністю (яка на поверхні) ідеї, а й над тим, чому вона була в роботі в автора у 20-х роках ХХ століття (якщо йти шляхом моделювання інтерв'ю з письменником, стане в нагоді ваплітянська анкета Ю. Яновського). Один із продуктивних векторів розгляду цього питання – ідея повернення на батьківщину як «принциповий чинник неоромантичного ідеалу» [5, с. 175] – веде до пригадування й поглиблення відомостей із теорії літератури, а також до розмови про синкретизм роману на стильовому рівні. Інший вектор спонукає залучити міжпредметні зв'язки, а саме – активізувати знання учнів з історії про поразку національно-визвольних змагань 1917–1922 років і вимушену еміграцію її учасників. Нехай явище «празької школи», з яким одинадцятикласники детальніше ознайомляться пізніше, але яке не можна оминути в цьому дискурсі, зронує для них із сучасністю через поезію Н. Ливицької-Холодної «Сон» чи Є. Маланюка – «Під чужим небом». Раціональний (математичний) спосіб опрацювання проблеми підкреслить трагізм і трагічну необхідність розщеплення українського літературного процесу ХХ століття (для початку – на прикладі біографій Ю. Яновського і Є. Маланюка): перша позначка на виконаній у PowerPoint, Canva чи MindOnMap хронологічній прямій – народження (з різницею в якихось п'ять років) на зламі століть на Кропивниччині; друга – навчання в Єлисаветградському земському реальному училищі; на третій – участь у національно-визвольній боротьбі, що для Ю. Яновського, на відміну від воїна Армії УНР Є. Маланюка, обмежилася участю в антибільшовицькому Народному повстанні 1918 р. в Єлисаветграді як члена санітарної дружини (звідси й основа для повісті «Байгород» [6, с. 142]) – вона починає двоїтися; на четвертій – еміграція Є. Маланюка у 1920-му – прямі остаточно розходяться; а в 30-х – принаймні одна з них стає штрих-пунктирною, що зафіксовано записом у щоденнику Ю. Яновського від 12 липня 1933 р.: «З недавнього часу почуваю, що переді мною і моєю генерацією нікого нема – з тих, хто відповідає за літературу. Ми на передній лінії стали...» [3, т. 5, с. 262] (засновуючись на матеріалі попередньої теми, присвяченої творчості Миколи Хвильового, учні здатні самостійно «розшифрувати»

зміст нотатки). Чи зіллються вони, ці прями, докупи хоч коли-небудь, повертаючи яскравість кольору, силу натиску? Пишучи про пізнє відкриття емігрантами української літератури 20-х, Ю. Шерех констатував, що «Майстер корабля» «не йде» [7, с. 46], тобто не продається, а значить – не цікавить масового читача (як продати роман зараз? – застосуйте «мозковий штурм» для генерування ідей щодо співпраці з видавництвом, оформлення, анотації, рекламної кампанії тощо). Після обговорення послухайте, як на початку 60-х в Українській Вільній Академії Наук у США Є. Маланюк читає уривки з роману Ю. Яновського «Вершники» (записи на ютуб-сторінці літературознавиці Тамари Скрипки). Коли в 1954-му Ю. Яновського не стало, його заокеанний земляк написав проникливий некролог із теплими спогадами про пору навчання в училищі та врочистою «коронацією» того, хто «відкрив і завоював нам море» [8, с. 13], – Юрія Третього (Юрієм Першим названо Дарагана, Другим – Липу), засвідчуючи цінність постаті письменника для себе й для всієї української літератури. Це був також своєрідний акт повернення на Батьківщину, причому і Є. Маланюка – з Нью-Йорка, і Ю. Яновського – з абсурдної реальності, в якій його найкращі твори таврувалися за націоналізм, біологізм, індивідуалізм тощо, а «запопадливі» речі здобувалися на премію, рятуючи письменника від злиднів.

«Майже водночас із Євгеном Маланюком, який писав свій некролог у Нью-Йорку, в «білокам'яній» Москві прощався з другом «почесний» вигнанець з України Олександр Довженко» [9, с. 16], – акценти, зроблені світлої пам'яті В. Панченком, чи не найвідданішим сучасним дослідником творчості Ю. Яновського, спонукають відредагувати нашу часову пряму, щоб на прикладі долі О. Довженка (прокладаємо місток до одного з наступних занять) оприявнити явище «контрольованої» еміграції: низка спільних із Ю. Яновським історій у хромотопі харківських і одеських 20-х (про те, скільки з них відображено в романі, розповідь заздалегідь створена «спеціальна пошукова команда», якій також належить висновкувати про автобіографізм твору), а з середини 30-х – розходження шляхів, принаймні географічне, у зв'язку з виїздом О. Довженка з України. Чи могло воно (розходження) відбутися раніше? Сумнів (зауважте, що «навіть часто до манірности бадьористий Яновський знав сумніви» [7, с. 95]) має активізувати критичне мислення учнів для виконання запропонованого вчителем завдання провести паралелі (насамперед – в аспекті тієї ж ідеї повернення на Батьківщину) між романом Ю. Яновського «Майстер корабля» і кінофільмом О. Довженка «Звенигора» (передбачено попередній перегляд стрічки або її фрагменту), які вийшли приблизно в один час і здобули визнання для своїх авторів.

Ю. Яновський зображує чудовий, хоч і небезпечний та не безгрішний, світ (відкритість географічного простору роману продемонструє карта в Google Maps із маркуванням тих місць, незрідка екзотичних, де побували персонажі, а вмотивованість учнів зросте, якщо попросити їх позначити власні тревел-мрії та прикріпити посилання на віртуальну дошку) і, зокрема, чудову Європу (до того ж, значиму не лише в загальнокультурному, а й в особистому вимірі, що, зрештою, не випадково переплітаються: під час туристичної подорожі Італією Тайах захоплюється молодим чуттєвим іноземцем, що цікавиться історією італійського мистецтва). На тлі спокус далеких країв ностальгія персонажів за Батьківщиною, складний, ризикований і жертвний шлях повернення до неї вражають і зворушують. Тим цікавіше простежити, що образ Батьківщини тут не традиційно одновимірний: бо є німецький полонений, який кидає кохану-українку, щоби дістатися додому, де буде ув'язнений, є хазяїн трамбака, для якого дім – це море, є Тайах з її думками про Богдана, що переходять у своєрідну молитву: «Треба додому вертатися. Треба додому вертатися. Додому вертатися» [3, т. 2, с. 90].

Автор книги «З берегів зачарованої Десни» (1964) Олександр Грищенко згадував: «Яновський був у захопленні від Довженка, а Довженко від Яновського. Під враженням від перших прозових творів Яновського Сашко сказав мені: «За Яновським велике майбутнє». А іншого разу, переглянувши «Звенигору», Яновський кинув мені такі слова: «За Довженком велике майбуття»» [10]. Ю. Яновський написав доброзичливий, із визнанням таланту, з теплотою

дружби (можливе вивчення біографії письменника й мистецького тла епохи крізь призму перехрещених історій дружніх стосунків Ю. Яновського, О. Довженка й М. Бажана), відгук-есе на «Звенигору», хоч загалом письменники, на відміну від кінокритиків, «не прийняли фільм через його концепцію, що гротескно подає борців за незалежність України від більшовиків як приречених» [11]. «Звенигора» демонструє карикатурні образи Заходу, байдужого до долі України й ласого до кривавих видовищ, і націоналіста Павла, що, опинившись в еміграції, одурує європейську публіку та здобуває гроші на диверсійну діяльність, задля якої й повертається додому. Зрозуміло, що ідеологічні перекручення тут мають драматичний підтекст з огляду й на те, що О. Довженко тримався антибільшовицьких переконань у пору визвольних змагань, і на те, що співавтором першого варіанту сценарію «Звенигори» був отаман УНР Юрій Тютюнник (Юрко Юртик), розповіді якого, до слова, склали основу «Чотирьох шабель» Ю. Яновського (В. Панченко назвав цей роман «найголовнішим твором» [10] сценариста Юртика). А як щодо політичної (не)заангажованості «Майстра корабля» (розгляньте, зокрема, образ «збезпрапорених солдат, які не сміють піднести над собою стяг зрадженої батьківщини» [3, т. 2, с. 65]: чи справді вони нагадують «євреїв, колишніх рабів, обраних Богом людей, яких вів через пустелю Мойсей» [5, с. 174]?)? Поміркуйте про потенціал літератури й кіно як ідеологічних інструментів, а також про їхні можливості з погляду оборони перед ідеологічним тиском (прокоментуйте думку Юрія Шереха: «Читачі давно знають, що мистецтво і твір кінчаються в передостанніх строфах. Цього не знають радянські цензори. Але що з того, що вони визнають це? Будуть пильнувати передостанніх строф? Тоді читачі кидатимуть читання на третій з кінця» [7, с. 168]).

І О. Довженко (якому присвячено нарис Ю. Яновського «Історія майстра», образ якого, крім як у «Майстрі корабля», з'являється в новелі «В листопаді», повісті «Байгород», публіцистичній книзі «Голлівуд на березі Чорного моря»), і його стрічки бачаться асоціативними точками на ментальній карті (скористайтеся Coggle або MindMeister) «“Майстер корабля” і кіно». Головні гілки можуть вести до об'ємних понять «кінороман» (із подальшим розгалуженням: кінематографічне мислення, руйнування жанрового канону роману, екранізація роману «Вершники», кадровість, динамізм оповіді, робота зі світлом, часово-просторова монтажність «Майстра корабля» тощо) і «роман про кіно» (ВУФКУ, Одеська кінофабрика, звільнення за «абсолютне незнання кінематографії» [12], кіносценарії, нариси про кіно, детальний і захопливий опис процесу створення кіно в «Майстрі корабля», роман «Танжер» Івана Козленка тощо). Літературознавець Г. Ключек пов'язує кінематографічність із рівнем художнього тексту (тим виразніша, чим вищий), зазначає, що «одним із найулюбленіших видів роботи на уроках літератури для середніх і старших класів є переклад літературних текстів на кіномову у формі створення кіносценаріїв із зазначенням кадрування та монтажу» [13], вказує на важливість кіноосвіченості. Промоніторивши й поглибивши знання учнів у сфері сучасного українського кінематографу (кому б довірили написати сценарій до «Майстра корабля» / хто буде режисером / кого бачать у головних ролях?), запропонуйте їм взяти участь у командному проєкті зі створення готового кінопродукту (наприклад, трейлера або тизера до фільму чи серіалу), де знадобляться не лише кіносценаристи, а й режисери та їхні помічники, оператори, актори, продюсери, композитори, співаки тощо. Як альтернативний варіант, розгляньте створення коміксу (зіграйте в лотерею зі «сліпим» вибором різновиду: супергеройський, романтичний, пригодницький, детективний тощо – яка підведе до висновку про жанрову поліфонію «Майстра корабля») за мотивами роману. Надихнути на цю роботу, а водночас і занурити в кіноатмосферу допоможе комікс Едварда Росса «Кіношно. Графічна мандрівка світом кіно» (скористайтеся Windows Movie Maker, InShot або Movavi для ознайомлення старшокласників із книгою у форматі буктрейлера). Як роман про кіно, «Майстер корабля» потребує зіставлення з останнім незавершеним романом Френсіса Скотта Фіцджеральда «Кохання останнього магната» (хоча контекст може бути й ширшим: приміром, це чудова нагода поговорити про проблему «втраченого покоління» і її мистецьке осмислення (зокрема в «Чотирьох шаблях» Ю. Яновського)),

яке, разом із численними паралелями між тематичними, образними й жанровими знахідками, виявить хронологічну першість твору українського автора. Ю. Яновський багато в чому був свідомим першопрохідцем, ось показова цитата до його уявного профіля в соцмережі (а які з думок, висловлених у «Майстрі корабля», учні б обрали для своїх сторінок? – філософічність, афористичність мови письменника заохочує читати неквапом, із олівцем): «Треба засвоїти раз назавжди, що, стоячи на місці, людина рухається назад. Завше відчувати на щоках вітер шляхів. Бачити попереду просторінь. Не думати, потрапивши в пісок, що за піском немає трави» [3, т. 2, с. 141].

«Майстер корабля» – сміливий новаторський роман (цілком у дусі експериментальної прози 20-х, про яку можна пригадати шляхом парної роботи зі встановлення зв'язків між автором і твором або ж – складніше – між окремими авторами чи окремими творами), в якому й персонажі, й автор порушують певні правила, що, поза сумнівами, здатний стати випробуванням для шкільних «паспортів» (бо не надається до «шухлядних» тверджень і «зазубрювань»: приміром, який це роман – інтелектуальний, філософський, любовний, кримінальний, детективний чи пригодницький; а зі стильового боку – романтичний, неоромантичний, експресіоністський чи реалістичний; зрештою, чому роман, а не мемуари або поема в прозі?), але й магнітом для молоді. Ю. Яновський руйнує жанровий канон роману, глибоко освоює тему кіно й моря, заперечує традиційну метафорику, грається зі словом, з часом, із читачем, не має кордонів ні по горизонталі, ні по вертикалі. Його персонажі живуть легко, наспівно, не торкаючись землі. А посиденьки вдома, біля вогню, – хіба для того, щоб загадувати загадки в стилі Шерлока Холмса (інтертекст твору обов'язковий для обговорення: починаючи від біблійних алюзій і до визнаних в автобіографіях улюбленців – Р. Кіплінга, Д. Конрада, Д. Лондона, А. Франса та інших): наприклад, що приховує фігурка Будди (яка існувала насправді), або хто поранив Богдана й То-Ма-Кі, або – найзаплутаніша, але під силу, якщо скористатися технікою «повільного читання» – з ким залишилася Тайах? Здається, Ю. Яновський, який прагнув діалогу з прийдешніми поколіннями (це ж і його творча доля поміж тими «зернами», «що ніколи не були теперішнім, що належать минулому, але нездійсненому минулому, що пропустили свої терміни, а все таки тягнуться до майбутнього і тим майбутнім хочуть бути. Українська література Харкова й Києва двадцятих років належить до цієї країни поза часом і простором, країни, що народилася і не жила, похована, але не вмерла» [7, с. 43]), мав на меті водночас і сформулювати, і «завоювати» нового читача, передбачив низку проблем сучасної освіти: звідси композиційна фрагментарність оповіді – як відповідь на «“кліпове” сприйняття подій» [14], кінематографічність – як облагородження «агресивної візуальності» навколишнього середовища» [14], пригодницький сюжет, харизматичні персонажі, любовний багатокутник з інтригою – як вакцина від читання твору похапцем, від скороченого читання. Він умів і любив передбачати майбутнє, інша справа, що не дожив до нього, не апробував ту життєву модель, за рисами загальними дуже правдоподібну, досягну, яку зобразив у «Майстрі корабля». Один із варіантів вивчення біографії письменника – через порівняння з оповідачем. На відміну від То-Ма-Кі, він не дожив до 70-ти, не мав дітей і навряд чи міг би сказати про себе: «Я тепер дуже поважна людина, і до моїх послуг завжди ціла фільмотека країни» [3, с. 8]. Той фізичний біль, який відчував літній То-Ма-Кі («Дожити до глибокої старості я раджу всім. Тільки не несіть із собою недуг» [3, с. 11]), переслідуватиме Ю. Яновського замолоду. Чи потрібні учням історії про хвороби письменника? Мабуть, так, якщо йдеться про спосіб простежити їх як творчий матеріал або зрушити бронзовий пам'ятник. Але часто (підслухано в студентському середовищі) в цьому місці щось іде не так. Бо що найбільше запам'ятовується з життєпису Лесі Українки? Хвороба в обрамленні концептів страждання й переборювання. А як щодо Івана Франка? Тут уже на передньому плані – три кохання (хоч, кажуть, їх було не три), а не відоме фото з Криворівні з вигнутими кистями. Судячи з розробок уроків за творчістю Ю. Яновського, вчителі незрідка цитують слова самого письменника з листа до О. Довженка: «Якби мене доля позбавила не

половини шлунка, а руки, я й тоді писав би, як пишу – співав би» [15]. Що ж, принаймні заповідається на розмову про ліризм як одну зі стильових домінант письма Ю. Яновського. В любовних історіях потенціал, здається, ширший: актриса Юлія Солнцева – це, звичайно, про О. Довженка; дружина Тамара Жевченко, також актриса – не лише про етикет подружнього спілкування, а й про театр «Березиль», про батька Георгія Жевченка, архієпископа Української автокефальної церкви, що загинув у концтаборі, й вітчима, українського письменника Аркадія Любченка; балерина Іта Пензо – про Тайах (вивчаючи образний рівень роману, персонажів із їхніми прототипами та професіями можна з'єднати в LearningApps або ж створити мотиватор чи мем за допомогою iLoveIMG) і про ще одне понівечене радянською системою життя, яке з полону забуття вихопив кінознавець Г. Островський (його ґрунтовна розвідка «Все, що залишилось...» – унікальний матеріал для вивчення документальної основи твору – згодиться тим, хто глибоко цікавиться літературою (учасникам олімпіад, слухачам МАН), і поцінуювачам детективів зокрема. Проте є в життєписі Ю. Яновського стовідсоткова «зачіпка», подія з неминучим відгуком у молодих людей на порозі професійного шляху – це майже неймовірна й непояснена історія швидкого успіху, відображена в романі: у 20 із лишком років його, письменника-початківця з дебютною книгою новел «Мамутові бивні» та незакінченою технічною освітою за плечима, призначили художнім редактором великої кінофабрики. Поцікавтеся, чи знають учні подібні кейси з життя письменників, акторів, бізнесменів, чи завжди успіх тривалий, що може стати на заваді? – й актуалізуйте їхні знання з біології, зокрема про проблему шкідливих звичок. А що могло статися з Ю. Яновським, який у кінці 40-х мусив спродувати свої книги (хай учні попрацюють над навичками сторітелінгу)? Запропонуйте охочим підготувати презентацію (серед популярних програм для створення – Piktchart і Goggleslides) про книжкову колекцію – а це близько 2958 примірників – Ю. Яновського, що зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Приблизно третину книг можна побачити в меморіальному кабінеті Ю. Яновського, відкритому в 1975 р., «де все розташовано, як за життя письменника: фотографії рідних, макет вітрильника, чудові картини, дерев'яні меблі, сувенірна кераміка, раритетні видання» [16]. Відкриття письменника як естета, який цінував красиві речі й облаштовував ними особистий простір (у нарисі з промовистою назвою «Майстер залізної троянди» М. Бажан пригадує, як вони з Ю. Яновським «привчалися цінити досконало зроблені речі» [17] під час довгих мандрівок вулицями Києва разом зі знавцем київської старовини Василем Кричевським, Професором із «Майстра корабля», автором обкладинки до першого його видання), важливе для відкриття «Майстра корабля» як виняткового в українській літературі художнього тексту про рукотворну красу [18]. Продовжуючи пообразний аналіз роману, відчитайте символіку «рукотворних» образів – насамперед корабля й майстра корабля, простежте, як вони взаємодіють із красою (чи некрасою?) «нерукотворною» – морем, зверніть увагу, що автор переосмислює традиційну метафорику моря.

Ю. Яновський, як і заповідає НУШ, але задовго до неї, не любив штампів. Тож і урок про його творчість варто почати не з того, який сьогодні настрій, а з того – який вітер. Письменник добре знався на вітрах. Він багато на чому знався, знав щось, а не про щось, водночас попереджаючи читача через свого То-Ма-Кі: «Я знаю більше, ніж скажу» [3, т. 2, с. 18]. Чи треба ідентифікувати цю таємничість, загадку, приправлену іронією, як літературу з «подвійним дном»? У кінці заняття учні вже зможуть відповісти на запитання обґрунтовано, а також «виростити» асоціативний куш навколо формулювання «прекрасний Ю. Я.». На домашнє завдання запропонуйте творчу роботу на вибір: описати будь-який процес, на якому добре розуміються, в стилі Ю. Яновського; або створити візію себе нинішніх із погляду майбутнього.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як і творчість Ю. Яновського, тема її вивчення у школі – невичерпна, принаймні такою вона бачиться нині, на тлі недостатньої розробленості. Запропонували можливу стратегію опрацювання зазначеного матеріалу в умовах НУШ (поліаспектний, у формі неперервного асоціативного ланцюга аналіз, із урахуванням

культурно-історичного контексту епохи письменника й сучасних подій, із залученням інтерактивних та інформаційних технологій), ми лише окреслили широке поле для подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Микитюк В. Лектура і культура. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/98192> (дата звернення: 10.01.24).
2. Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація / упоряд. В. Панченко. Київ: Факт, 2002. 344 с.
3. Яновський Ю. Твори: в 5-ти т. Т. 5 / упоряд., приміт. К. Волинський. Київ: Дніпро, 1982–1983.
4. Журенко О. Модерні тенденції української романістики 20-х років ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Київ, 2003. 20 с.
5. Гижа Л. Ідея повернення на Батьківщину в неоромантичних творах Ю. Яновського та Д. Конрада. *Волинська філологічна : текст і контекст*. Вип. 6. Ч.1. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 167–176.
6. Митрофаненко Ю. Аксиологічний контекст історичної прози Юрія Яновського: традиції трактування та інновації осмислення. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 142–146. URL : <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/422/358> (дата звернення: 10.01.24).
7. Шерех Ю. Не для дітей: літературно-критичні статті і есеї / вступ. стаття Ю. Шевельова. Нью-Йорк: Пролог, 1964. 415 с. *Diasporiana.org.ua*. URL : <https://diasporiana.org.ua/literaturoznavstvo/7116-shereh-yu-ne-dlya-ditey-literaturno-kritichni-statti-y-eseyi/> (дата звернення: 10.01.24).
8. Маланюк Є. Юрій Яновський. *Слушавем*. 1992. 19 серпня. № 2. С. 11–18.
9. Панченко В. «Я теж жив...» / Майстер корабля: до 120-річчя від дня народження Юрія Яновського: біобібліографічний покажчик. Обласна наук. бібліотека ім. Д. І. Чижевського; уклад. О. Нельга Н. Пивовар. Кропивницький. 2022. С. 14–16.
10. Панченко В. «Голлівуд» на березі Чорного моря. *Український тиждень*. 14 вересня 2019. URL : <https://tyzhden.ua/History/235158> (дата звернення: 10.01.24).
11. Брюховецька Л. «Звенигора»: оволодіння історичним часом. *Magisterium*. 2015. Вип. 61. С. 3–19.
12. Юрій Яновський (1902 – 1954). *ВУФКУ*. URL : <https://vufku.org/names/iurij-ianovskyj/> (дата звернення: 10.01.24).
13. Ключок Г. Літературна освіта в новій українській школі: стратегія і тактика реформування. *Освіта.ua* URL : <https://osvita.ua/school/reform/54444/> (дата звернення: 10.01.24).
14. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту) / Р. В. Мовчан, С. Р. Молочко, Д. І. Дроздовський, Л. Т. Коваленко, А. М. Фасоля, В. І. Цимбалюк URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 10.01.24).
15. Урок на тему: «Юрій Яновський. Творча біографія митця. Романтичність світовідчуття» / У. Барняк. На Урок. URL : <https://naurok.com.ua/urok-na-temu-yuriy-yanovskiy-tvorcha-biografiya-mitcya-romantichnist-svitovidchuttya-221407.html> (дата звернення: 10.01.24).
16. Резнік І. Інформаційна цінність книжкової колекції Юрія Яновського у ЦДАМЛМ України: доповідь. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями»*. URL : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1366> (дата звернення: 10.01.24).
17. Бажан М. Майстер залізної троянди. *Чтиво*. URL : https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FBazhan%2Fmaister_zaliznoi_troyandy.txt (дата звернення: 10.01.24).
18. Україна завойовує моря: «Майстер корабля» Юрія Яновського. *Шалені авторки*. 2023. 2 серп. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=aIKFApAx4S8> (дата звернення: 10.01.24).